

Területi főépítészek – Kettős jubileum 1. rész

A területi főépítési hálózat/rendszer kettős jubileuma volt 2012-ben. 50 éve, 1962-ben hozta létre az Építésügyi Minisztérium (ÉM) az első területi főépítési hálózatot, nyolc (fél évvel később még egy) főépítést nevezett ki az ország régióiban város(község) rendezési és építésügyi feladatokkal felruházva/ellátva. Majd 20 éve, 1992-ben újjáalakult a területi főépítési hálózat a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM) égíse alatt – ahová akkor az építésügy tartozott –, nyolc régióval, nyolc főépítéssel és területi főépítési irodáikkal. Ekkor feladatukat a terület- és településrendezés, az építésügy, az építészet meghatározott része képezte. Sok hasonlóság, de eltérés is van e két időponti területi főépítési feladatokban, működésben, jogi környezetben. Ezt szeretnénk bemutatni és elemezni. De nem hagyhatók ki ebből a volt tanácsi, a mai önkormányzati főépítészek sem, hiszen az első területi főépítészek 1968-ig működtek, majd felváltotta őket a megyékben, és az öt megyei városban létrehozott tanácsi főépítési hálózat. Az ÉVM megszűnésekor, a rendszerváltás hajnalán minisztériumi kezdeményezésre megalakult a Főépítési Kollégium, vezetője és tagjainak egy része képezte az 1992-ben létrehozott területi főépítési kart. A Kollégium folyamatosan működött, majd 1996-ban alulról jövő kezdeményezésre Országos Főépítési Kollégium (OFK) néven alakult újjá, napjainkra nagy szakmai elismerést vívott ki magának. Ma már együttesen alkotja a „főépítési testületet” a kilenc állami (területi) és a mintegy 325 önkormányzati főépítész. Az összefüggések, az egész folyamat megismerése érdekében röviden szólni kell e főépítési grémiumokról is. Természetesen a tanácsi/önkormányzati főépítészség és az OFK története, részletesebb bemutatása külön írást érdemelne, de az már egy más történet.

Területi főépítészek 1962

Előzmények röviden

Hazánkban hagyománya van a főépítész/főmérnök alkalmazásának. Sopronnak 1886-ban Wälder József, Szegednek 1926-ban Pálffy-Budinszky Endre volt a főmérnöke, mai értelemben a főépítésze, feladataikat, tevékenységüket tekintve. Pálffy-Budinszky Endre elsők között ismerte fel hazánkban a városkép és a városi műemlék-gondozás jelentőségét. Igen sok személyt és jó példát lehetne felsorolni, bemutatva az általuk létrehozott értékeket, eredményeket.

Sok településünk mai kedvező arculatának kialakulását/kialakítását köszönheti – többek között – egykori főépítészeinek/építészeinek/főmérnökeinek.

A területi főépítési tevékenység előzményének tekinthető az ÉM 1958-1962 között működtetett „területi felelős” rendszere, akik a szakma megbecsült és neves szakemberei voltak, néhányan közülük a később kinevezett területi főépítészek lettek.

Az első területi főépítést 1957-ben nevezték ki a Balaton tervszerű fejlesztése érdekében. Farkas Tibor¹ megbízást kapott² a Balaton környéki főépítési feladatok hites mérnökként való ellátására Lux László ÉM miniszterhelyestől, egyetértésben a Kormány Titkárságának Tanácsszervek Osztályával és az igazságügyi miniszterrel.

A „hites mérnöki jogosítvány” hatósági jogkört biztosított, körpecsét használatát írta elő, fellebbezési jogkörrel, fegyelmi hatósága az építésügyi miniszter volt. A főépítésznek minden engedélyezési kérdésben véleményt kellett adnia az építésügyi hatóságok részére. Munkáját Budapest, Balatonfüred, Siófok, Keszthely székhelyekről látta el.

Ötéves működése során sok főépítési szakvéleményt adott ki, továbbá egy tárca nélküli bizottság felügyelete mellett művezette a Balaton-környék Központi Fejlesztési Programja alapján megvalósuló fejlesztéseket. A Balaton környéki területi főépítész munkája igen eredményes volt. 1962-ig újabb területi főépítész nem kapott kinevezést, megbízást.

Törvényi alap, szakmai környezet

1962-ben szakmánkat részben a II. világháború előtti jogszabályok határozták meg. Erre az időszakra esett az új Építési törvény (új Étv.) előkészítése, megalkotása, amely 1965. január 1-jén lépett hatályba³.

Az 1962-ben építésüggyel kapcsolatos legfontosabb hatályos jogszabályok, amelyek az új Étv. hatályba lépéséig voltak érvényben (kivéve *):

- a városrendezésről és az építésügyről szóló 1937. évi VI. törvénycikk
- az építésügyi, városrendezési és közmunkaügyi igazgatás szabályozásáról szóló 1946. évi XXIV. tv.
- a Fővárosi Közmunkák Tanácsának és a Fővárosi Pénzalapnak megszüntetéséről, valamint a városrendezési ügyek intézéséről szóló 1948. évi XLIV. tv.
- az államigazgatási eljárásról szóló 1957. évi IV. tv. *
- a múzeumokról és műemlékekről szóló 1949. évi 13. törvényerejű rendelet
- a város- és községrendezés szabályozásáról szóló 1955. évi 36. tv.
- az Országos Építésügyi Szabályzat (OÉSZ) 1960. évi kiadása I.–V. kötet *

A magyar városrendezés törvényes alapját⁴ az 1937. évi VI. tv. képezte az új Étv. életbe lépéséig. A 1937. évi VI. tv. a városrendezés, telekrendezés, építésügy területeket szabályozta, szűkebb területre terjedt ki, mint az új Étv., amely a „területrendezés” címszó alatt foglalta össze a városrendezésre, a telekalakításra vonatkozó szabályokat, de foglalkozott a falurendezéssel, a regionális rendezéssel és más aktuális szabályozással is. Az új Étv. tartalmazta az építésügyi igazgatást, valamint az állami szervek-

1 Farkas Tibor munkásságát az Építésügyi Szemle 2011. évi száma mutatta be

2 az 1957. évi IV. tv. 20. §-ának /1/bek. felhatalmazás alapján

3 Az építésügyről szóló 1964. évi III. törvény

4 Dr. Preisich Gábor: A magyar városrendezés törvényes alapjai – Építésügyi Szemle 1968. 2. sz. [43-47.o]

Budapest, IX., József Attila lakótelep (légi felvétel)

aránt. Az 1945 után meginduló városrendezési tervezésben kivette részét, készített ÁRT-eket, RRT-eket, beépítési terveket. A városrendezés keretein belül a szakágazatokkal sokat foglalkozott, kidolgozta a városrendezés zöldterületi metodikáját, a VÁTI zöldterületi szakosztályát is vezette.

Farkas Tibor okl. építészmérnök – a Balaton-környék és a Duna-kanyar területi főépítésze.

A jogszabály a Balaton-környékhez tartozó 59 települést és a Duna-kanyarhoz tartozó 64 települést és 2 településrészt felsorolta.

Az első területi főépítészek közül egyedül Farkas Tibor él, ebben az évben tölti be a 90. évét. A Mohács-szigetre készült regionális és részletes rendezési terv készítéséért 1956-ban Ybl Miklós-díjat kapott. Szakmailag egyedülállót alkotott a Balaton regionális tervével, amelyért 1965-ben az UIA a tervet nemzetközi ABERCROMBIE díjjal jutalmazta.

Hermány Géza okl. építészmérnök – Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyék, továbbá Miskolc megyei jogú város területi főépítésze.

100 éves korában platinadiplomát kapott, elsőként az építészmérnökök közül. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa, majd az ÉM munkatársaként gazdag építészeti és városrendezési tapasztalatai alapján kapcsolódott be a szervezett építészeti igazgatás feladatainak megoldásába, az akkor még formálódó szakterület operatív felügyeletébe és irányításába. Majd a VÁTI tudományos kutatója volt.

Kisléghi Nagy István okl. építészmérnök – Győr-Sopron és Vas megyék területi főépítésze.

A VÁTI Település Tudományi Kutatási Irodájának „nagy öregjei” közé tartozott Korompay György, Preisich Gábor és Perczel Károly kollégájaként. Az ott folyó önképzés és sajátos műhelymunka urbanisztikai, területi- és városkutatói, környezetvédelmi ismeretekkel szolgált másoknak is. Sokoldalúan művelt, kulturált szakember volt.

Kismarthy-Lechner Gyula okl. építészmérnök – Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Szolnok megyék, továbbá Debrecen megyei jogú város területi főépítésze.

2006-ban elsőként kapta meg a Palóczy Antal-díjat „A településtervezés területén tervezőként, oktatóként, területi főépítészként kifejtett kiemelkedő és sokoldalú tevékenységéért, több mint ötven éves munkássága során Budapest és az ország fejlesztését meghatározó városrendezési tervek készítéséért, „mesterként” több építész generáció felelősen gondolkodó településtervezővé neveléséért, valamint a szakmai szervezetek

Budapest, X., kőbányai városközpont

alapításában, munkájában megnyilvánuló önzetlen szerepvállalásáért.”

Papp Imre okl. építészmérnök – Fejér – és a Balaton-környék kivételével – Veszprém megyék területi főépítésze.

Az építész, a városrendezés, a műemlékvédelem kiváló művelője volt, valamint a VÁTI egyik létrehozójaként és főmérnökéként, a városrendezés új módszereinek aktív harcosaként, a Városképek – Műemlékek könyvsorozat elindítója, szerkesztője. és részbeni szerzőjeként is fontos szerepet töltött be. A városrendezési szakma, hivatás „nagy öregje”-ként tartották számon, aki hivatásának élenjáró, példaadó, kiemelkedő művelőjeként, építészként és igazgatási emberként egyaránt, sokaknak tanítómentere volt.

Schmidl Ferenc okl. építészmérnök – a Dunakanyar kivételével – Pest, Komárom és Nógrád megyék területi főépítésze.

Vérbeli városesztéta volt, Székesfehérvár több évtizedes szépítése az ő nevéhez is fűződik, a város kiemelkedően fejlődő időszakának, az 1930-40-es éveknek meghatározó építész egyénisége volt, sok (köz)épületet ő tervezett. 1940-ben összeállította Székesfehérvár városfejlesztési tervét, amely a korszerű városrendezési elvek és a realitás iránti érzék jegyében készült. A város főépítészeként és építési osztályvezetőjeként is sokat tett városáért.

Kotsis Iván meghívására 10 éven át intézeti tanár volt a Budapesti Műszaki Egyetemen, lakó és ipari épülettervezést oktatott, majd a LAKÓTERV és BUVÁTI építész tervezője.

A Dunakanyar Intéző Bizottságnak alapító tagja volt.

1977-ben megkapta az Ybl Miklós-díj I. fokozatát „Több évtizedes magas színvonalú építészeti, városfejlesztési és oktató tevékenységéért, sokoldalú életművének elismeréseképpen”.

Virágh Pál okl. építészmérnök – Baranya és Tolna megyék, továbbá Pécs megyei jogú város területi főépítésze.

A CIAM/CIRPAC csoport tagja, a modern magyar építészet jeles alkotója, villák, családi házak tervezője volt. Részt vett a

Szekszárd, a megmentett Augustus ház (<http://www.panoramio.com/photo/4079341>)

CIAM 1929-i frankfurti kongresszusán, Molnár Farkassal és másokkal. Hazatérésük után alakult meg a CIAM magyar csoportja, a CIRPAC Molnár Farkas és Fischer József vezetésével. Jelentősebb épületei: Kanyó-villa (Balatonrendes), Villák Budapesten, Bp. Harangvirág utca 5. Szendy Károly háza, Kispesti volt Royal mozi (lebontották), Kőbányai Kis-Pongrác lakótelep egyes lakóépületei, Szeged Béke épület. A Bp., Hegyvidék Billitz-ház műemléki védelem alatt áll.

Dr. Korbonits Dezsőné, Somogyi Márta Ybl díjas építész, városrendező a VÁTI ny. műteremvezetője így idézi fel a Virágh Pál területi főépítéssel való közös munkát:

Ötven évre visszaemlékezve Virágh Pál építész mint Tolna megye területi főépítésze jelentős szerepet vállalt Szekszárd város városközpontjának alakításában. 1964-ben a városi művelődési ház elhelyezése miatt vita volt a döntéshozó megyei vezetők és a főépítész között. Virágh Pál határozottan fellépett, a már megtervezett (tervező Tillay Ernő) művelődési ház Garay téri elhelyezése, illetve az Augustus-ház lebontása ellen. Javaslatára több beépítési tanulmány készült a művelődési ház elhelyezésére. A városközpont részletes rendezési tervét akkor készítettem a VÁTI-ban. Így annak keretében gyorsan el lehetett készíteni és személyes konzultáció során megvitatni a négy elhelyezési tanulmányt, melyből a végén egy ötödik megoldás született. A művelődési ház ma a városközponton belül, méreteinek megfelelő helyre került és a Augustus-ház, mint műemlék épület is megmaradt.

Peregi Tamás okl. építészmérnök később, 1963. február 27-én kapta meg területi főépítési kinevezését⁷ Zala és – a Balaton-környék kivételével – Somogy megyére.

A VÁTI műterem vezetője volt, városrendezési tervek készítőjeként tartja a szakma számon. Különösen sokat tervezett Somogy megyében, ő készítette – többek között – Kaposvár ÁRT-t, az ÉNY-i alközpont RRT-t és Szabadidő Központ RRT-t. Különösen kényes feladat volt az 1970-ben készített (dr. Horváth Ernőné társtervező) Kaposvár Városközpont RRT, amelynél a tervezők a település jellegét meghatározó hangulati elemeket, építészeti, városképi értékeket felismerték, a tervben megőrizték, továbbá megtalálták a szükséges beavatkozás mértékét és helyes arányát.

Az először kinevezett területi főépítésszel történetéhez hozzátartozik az is, hogy 1965-ben, amikor már az 1964. évi III. építé-

Budapest, József Attila lakótelep – Csengettyű utca (<http://egykor.hu/images/previ3ew2/budapest-csengettyu-utca-jozsef-attila-lakotelep.jpg>)

si törvény és a 30/1964. (XII. 2.) Korm. sz. végrehajtási rendelete hatályban volt, több területi főépítést felmentettek (Bakonyi Dezső, Kismarthy-Lechner Gyula), vagy más területre neveztek ki (Kisléghy Nagy István). A megváltozott illetékességi területeknek is megfelelően kinevezést kapott Fátay Tamás (Győr székhellyel), Pongrácz Pál⁸ (Debrecen), Szimán Károly (Budapest), dr. Weiner Tibor (Dunaújváros).

Ugyanekkor lényeges fordulat volt a területi főépítész-helyettesek megbízása⁹. Így kinevezést kapott kijelölés alapján: Balla Tibor (később a Dunakanyar területi főépítésze lett), Beszédes Kornél, Bosznay Anna, Czigler Endre, Dénesi Ödön, Fóti Ágoston,

Budapest, József Attila lakótelep – Ifjúmunkás utca (<http://egykor.hu/images/2010/original/ifjumunkas-utca-jozsef-attila-lakotelep.jpg>)

⁷ 10/1963. sz. ÉM közlemény – 1963. február 27.

⁸ Pongrácz Pál munkásságát az Építésügyi Szemle ezen száma mutatja be.

⁹ 12/1965. ÉM sz. közlemény.

Debrecen, Új élet park

Heckenast Péter (később BAZ és Heves megyék, Miskolc mj. város területi főépítésze lett), Maróthy Győző.¹⁰

A területi főépítész-helyettes – a területi főépítéssel történt megegyezés alapján – állandó jelleggel ellátta a főépítés feladatainak meghatározott részét, valamint akadályoztatása esetén ideiglenes jelleggel helyettesítette a főépítést. Elgondolkodtat, hogy ez a „főépítéssel történt megegyezés alapján” munkamegosztási elv ma hogyan tudna működni, amikor szinte mindenre van szabály/jogszabály.

1966-ban újabb felmentések és kinevezések történtek¹¹, az új területi főépítések Dénesi Ödön, Heckenast Péter, Szmetana György, az új helyettesek Kalocsai István, Vinkovits István, s első alkalommal neveztek ki Bottyán Gyula személyében okl. mérnököt és nem okl. építészmérnököt.

1968-ban már Pongrácz Pál az ÉVM Területrendezési Főosztály vezetője, volt területi főépítész írt alá – miniszterhelyettesi felhatalmazással – egy területi főépítési felmentést.

Természetesen mindenki nem sorolható fel, aki 1962-1968 között területi főépítész és helyettes volt, valamint az illetékességi területek is sokszor változtak. 1968-ban, az első területi főépítési rendszer/hálózat kvázi „megszűnésekor”, átalakulásakor kilenc régióra osztva működtek a területi főépítések.

Pécs, Kertváros (<http://www.topfoto.hu/?id=ertekeid=26278>)

Munkamódszer, partnerek, kapcsolatok

Az 1962-ben kinevezett első területi főépítések munkájukat szoros együttműködésben végezték az ÉM/ÉVM Városrendezési Osztály főmérnökeivel/területi felelőseivel. Ez azt jelentette, hogy minden területi főépítésnek illetékességi területének megfelelően volt egy-egy minisztériumi partnere, területi főmérnöke, így Juhász Miklós – egyben osztályvezető, főosztályvezető-helyettes – Galambos Ferenc, Győri István, Kiss Dénes, Komoróczy Lajos, Laár Árpád¹², Ráth György.

Meghatározó személy volt Juhász Miklós, aki kiválóan végzett városrendezési munkája eredményeképpen került az ÉM-be 1948-ban. Országos tervpályázatokon is bizonyította tehetségét. A város- és községrendezés terén kifejtett kimagasló szervező és irányító munkájáért 1958-tól kezdve az ÉM/ÉVM a mindenkori városrendezési, településfejlesztési főosztályok főosztályvezető-helyettese volt (az 1970-es nagy ÉVM balesetig).

A még élő minisztériumi területi főmérnökök visszaemlékezései szerint a területi felelősök és a területi főépítések szoros együttműködése soha nem tapasztalt eredményre volt képes, nem elhanyagolható ebben a miniszter és a főosztály támogatása sem.

A partnerségben az első vonalban Kismarthy-Lechner Gyula területi főépítész és Laár Árpád területi felelős, a hátszágban Juhász Miklós főosztályvezető-helyettes és Szabó János, a miniszter első helyettese állt.

A gyalogos belvárosok kialakításának korszaka volt ez, ahol sikerült közösen ma is látható eredményeket elérniük. De a lakótelepek parkolási méretezése is napirenden szerepelt ekkor, hiszen a nagypaneles korszak volt ez az időszak. Ebben csak részeredmény született, mert a nemzetközi tapasztalatok alapján az ÉVM szakemberei, beleértve a területi főépítést is 10 fő/gk. méretezést javasoltak, míg az Országos Tervhivatal (OT) 20 lakás/gk. méretezést fogadott el, valósított meg. De az ötszintes lakóépületek felvonóival kapcsolatban sem született jó megoldás. Javasolták a szakemberek a felvonók helyének kihagyását, ha már nem épülhetnek meg a beruházás részeként, azonban erre sem volt lehetőség, az OT nem támogatta.

A területi főépítések és a minisztériumi területi felelősök közös munkamódszere szerint több napot az adott területen töltöttek, majd Budapesten dolgozták fel a helyszínen tapasztaltakat, anyagokat. A helyszínen a minisztériumi kollégával együtt a területi főépítész konfrontálódott a tanácsi pártbizottsági vezetőkkel, a magánépítetőkkel.

A területi főépítéseknek természetesen nemcsak az ÉVM-en, a VÁTI-n belül voltak szakmai partnereik. A hatvanas évek a nagy közmű- és ipari beruházások ideje volt, s ezt felismerve az ÉVM három főosztálya¹³ 1966. január 1-jétől közmű-koordinálási és ipari építési főmérnöki hálózatot hozott létre a területi főépítéseknek megfelelő területi beosztásban, kilenc régióban. A főmérnökök saját szakterületüket érintő kérdésekben a területi főépítész helyetteseként járhattak el. Ezzel az ÉM az egyes településeken belüli beruházások koordinációját biztosította a megyei, mj. városi koordinációs bizottságokban, továbbá a beruházások területfelhasználási engedélyezési eljárás szakvéleményezését tette megalapozottabbá.

A kinevezett kilenc közmű-koordinálási főmérnök székhelye az ÉM MÉLYÉPTERV, ill. az ÉM VÁTI, míg a kilenc ipari építési főmérnöké az ÉM Ipari és Mezőgazdasági Tervező Vállalat volt.

10 Maróthy Győző kiténtetése – ÖNKORKÉP 2002. október

11 7/1966. sz. ÉVM közlemény 1966.február 15.

12 Laár Árpád életútját az Építészeti Szemle bemutatta

13 8/1966. ÉM közlemény a közműkoordinálási és ipari építési főmérnökökről

Az 1962-1968 közötti időszak eredményei

Szilágyi Lajos ÉVM miniszterhelyettes 1976-ban megjelent tanulmányában¹⁴ így értékelte az 1962-ben létrejött területi főépítési hálózatot: „....A főépítészek jelentős szerepet viseltek a területi koordináció kialakításában, majd az egyes megyei koordinációs bizottságokban. .... A főépítészek jól együttműködtek a tanácsi vezetőkkel, a műszaki-gazdasági feladatokkal megbízott munkatársakkal. A tanácsok nagyra értékelték és támogatták ténykedésüket. A tanácsok önállóságának növelésével az ÉM főépítési feladatokat a tanácsokhoz szervezett főépítészek vették át.”

A területi főépítészek munkájának talán legfontosabb eredménye, hogy a területfejlesztésben, településfejlesztésben működésük alatt nagy hibák nem történtek. Döntő szerepük volt az építési területek kiválasztásában – vagyis mi hol és hogyan épüljön –, hogy „a dolgok a helyükre kerültek”. A területi főépítészek hozzájárultak ahhoz – együttműködésben a tanácsokkal, a beruházókkal, az Országos Tervhivatallal, a pártbizottságokkal – hogy a helyszínen körültekintő, szakmailag megalapozott döntések születtek.

A területi főépítészek munkájának eredményéhez hozzájárultak azok a kedvező körülmények is, hogy „minden együtt volt”, vagyis az ÉVM területi felelősei/főmérnökei, a VÁTI tervezői (az összes szakággal együtt) és maguk a főépítészek, s mindhárom grémium szakmai felügyeletét az ÉVM látta el. Ez volt a siker egyik titka.

A területi főépítészek tevékenységéről alig jelent meg híradás, szakmai cikk. Farkas Tibor balatoni főépítész szinte a kivétel, aki többször is beszámolt főépítési munkájáról. Farkas Tibor és Csorba Zoltán (építész munkatárs) „A Balaton-környék építési rendje” című cikkükben¹⁵ a következőt írták (kivonat):

„Határozott eredményt mutathatunk fel a rendezési tervek műveletése területén, azonban a kisebb – magánjellegű – épületek színvonala alig emelkedett. Szükségesnek tartjuk a helyzet elemzését, mert a további munkákhoz jelentős segítségre van szükségünk.

A rendezési tervek műveletése

Ma már elértük, hogy

1. a területekkel helyesen tudunk gazdálkodni.....
2. A településeket e tervek alapján lehet rendezni.....
3. A tömbök beépítését a szabályzatban meghatározott üdülőhelyi övezetek szerint rendezni tudjuk.....
4. A legnagyobb eredményünknek tekintjük azonban, hogy az építésrendszert tekintélye megnőtt, ...”

Az 50 éve létrehozott és 1962-1968 között működött területi főépítészek munkájának eredményei ma is láthatók, ha nem is tudjuk, hogy nekik is köszönhetjük épített környezetünk egyes alkotásait, elhelyezését, legyen az épület, épületegyüttes, településrész, település.

Folytatás a következő lapszámomban.

Zábránszky Pap Klára
okl. építészmérnök,

okl. városépítési-városgazdasági szakmérnök

(Források: Lechner Lajos Tudásközpont: Városépítés, Magyar Építőművészet, Építésügyi Szemle, Építésügyi Értesítő, jogszabályok, ÉTK. Kft.: Építésügyi Évkönyvek, Az építésügyi tárca szakirányításának története 1944–1989, ÉTK-kiadvány, Bp.2009., A magyar tervezőirodák története, ÉTK-kiadvány. Bp., 2001, főszerkesztő Schéry Gábor., stb.)

¹⁴ A tanácsrendszer negyedszázada (Budapest, 1976.) Szilágyi Lajos: A tanácsok város és község fejlesztési munkája c. tanulmánya [360-381.o.]

¹⁵ Városépítés/Magyar Építőművészet.....